
CARTA DE DOTACIÓ DE L'ESGLÉSIA DE SANT PERE DE RIPOLL

JORDI MASCARELLA

El 1990 es compleixen mil cent anys de la consagració i dotalia de l'església de Sant Pere de Ripoll. Acostumats com estem a emprendre celebracions aniversàries, semblaria lògic d'esperar un Onzè Centenari a l'entorn de la que va ser la primera i més important església parroquial de la vila.

Nascuda en el mateix recinte del monestir –que compta amb la pròpia església de Santa Maria–, Sant Pere forma amb aquesta i Sant Joan un triple establiment emplaçat a la vall de Ripoll, força característic de l'època. Però a diferència de les altres dues fundacions comtals, subjectes a la Regla, l'església de Sant Pere sembla orientada de bell antuvi al servei de la parròquia.

La primera documentació que relaciona les tres esglésies ripolleses de Santa Maria, Sant Joan Baptista i Sant Pere data de l'any 880; però no és fins al 1338, en temps de l'abat Hug Desbach, que s'aproven uns estatuts de constitució i regiment de la Comunitat de Domers i Preveres d'aquesta darrera. A partir d'aquest moment, la Comuni-

tat —composta d'una vintena d'individus, la majoria nascuts a Ripoll— gestionarà els seus afers amb notable diligència. I després de l'any 1629 (en què s'aprova *Abbatia vacante* l'existència d'un Secretariat amb llibres oficials) sabem que fins i tot destacaven membres residents a Roma. De tal manera que no és exagerat pensar que al progressiu decandiment de la comunitat monàstica hi correspon un auge florent del clergat secular de Sant Pere.

La intenció del present escrit és oferir una edició crítica fiable del text de la dotació, a partir d'unes còpies redescobertes fa poc a l'Arxiu Museu Folklòric de Ripoll (a partir d'ara AMFR) i, alhora, posar la primera pedra d'un estudi que, aprofitant l'aniversari, no hauria de demorar-se més: el d'aquesta església, tan vinculada a la vila de Ripoll, contrapunt a l'escala local del sempre lloat monestir.

TEXTUS VAGANTES: LES CÒPIES SALVADES DE LA CREMA

Els problemes sovinteats entre la Comunitat de Domers i Preveres de Sant Pere de Ripoll i el Sr. Abat i Reverenda Comunitat del monestir de Santa Maria varen tenir també el seu vessant de *Bella diplomatica* durant els segles XVII i XVIII ⁽¹⁾. L'afany de fonamentar les pròpies pretensions en temes tals com l'administració i jurisdicció eclesiàstica, les competències de parroquialitat, la provisió de beneficis etcètera, obliga a les dues parts a dedicar una especial atenció als antics documents i privilegis. I aquesta atenció es formalitza tant a l'hora de publicar els textos convenients com a la d'ocultar oportunament algunes proves parcials.

Aquest doble joc de reserva i ostentació, més que no pas el treball dels erudits, ens ha llegat una part important de les còpies conservades, de valor i fidelitat diversos, sovint allunyades literalment i físicament de l'original.

La dotàlia de l'església de Sant Pere de Ripoll es va guardar a l'arxiu del monestir i allí ben aviat es va traslladar als cartularis de la casa. D'aquestes dues fonts (original i còpia antiga) naixerà el conjunt de testimonis que han arribat fins a nosaltres. Josep Illa, notari, al final del seu exemplar ens deixa constància de la localització:

«translatum instrumenti donationis præincerti à quodam libro pergameneo, et littera multum antiqua, ut ejus edocet inspectio, conscripto cooperto(ue) positibus, ac in Archivo dicti monasterii recondito, et in quo sunt continuata, et descripta quam plurima Donationum, et aliorum titulorum Instrumenta pro dicto monasterio facientia sumptum, et cum eodem veridice comprobatur scribere feci, et requisitus clausi die vig[es]jima mensis martii anno à Nativitate Domini 1624» ⁽²⁾.

En termes més breus però amb idèntica orientació s'expressa el comentari marginal de la *Marca Hispanica*: «An(no) 890. Ex chartulario monasterii Rivipullensis». ⁽³⁾

Roc d'Olzinelles és, però, qui ens serveix la informació més valuosa: transcriu l'original, força malmès a principis de segle passat, segons ens permeten de pensar les nombroses llacunes indicades amb punts suspensius. En la seva còpia, feta amb un criteri molt positivista que la fa especialment fidedigna, indica en arribar a les subscripcions que s'ha servit d'una alternativa:

«Nota: la firma que en el cartul(ari)o peq(ueñ)o dice Ieraris presbr. no puede leerse bien en el orig(inal) pero parece que las últimas palabras dicen alus.» ⁽⁴⁾

I també conjectura la signatura de l'escriptor valent-se de la còpia del cartulari:

«(Uddunuuldus presbr. hanc) falta el/un trozo de pergamino en que estarian estas palabras »⁽⁵⁾

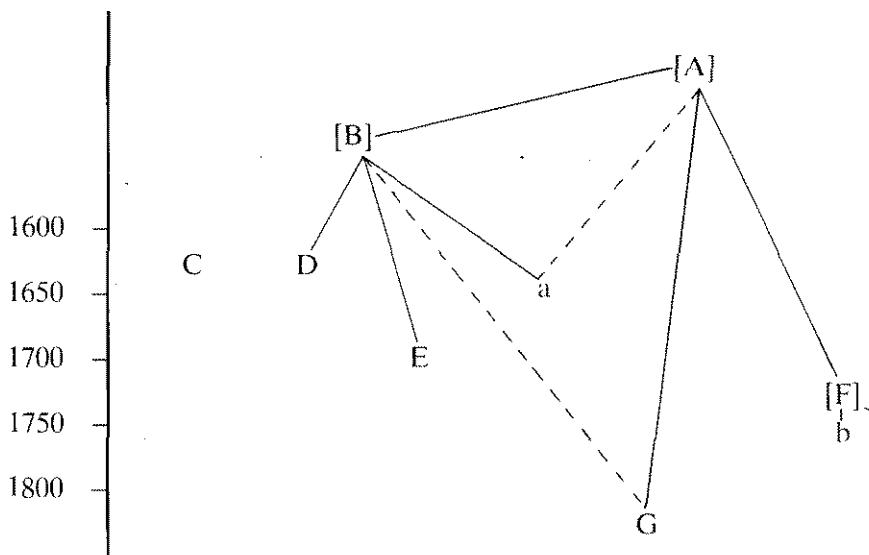
Sembla clar, doncs, que el document original i almenys una còpia antiga es conservaven a l'arxiu del Monestir de Santa Maria fins al segle XIX. I s'hi devien custodiar zelosament, pel que descriu el comentari final de Domingo Portusach, que obté còpia simple del text per mitjà d'una que el monestir presenta en el procés de la Cúria metropolitana de Tarragona ⁽⁶⁾:

«Aquest acte han tingut los monges ascondit en llur arxiu sens tenir-ne noticia la comunitat, i volent provar la antiguitat de llur iglésia lo han exhibit en lo procés de Tarragona: de luego lo havem fet tràurer i clòurer-lo per tres notaris: crec estàvan ciegos ho bé Déu Nostre Senyor los voi tràurer las cataratas dels

ulls: altres papers tenen escondits per haver-los vistos i quan los havem demanats no se són trobats ni se trobaran fins lo dia del judici: esta és causa nova, no pòdan provar el contrari: i noç valdrem de las armas dels enemichs (...) no deixeu de publicar-ho i fer vèurer la còpia, perquè tot lo món sàpia llur modos i concièncias: no és molt que diners i empenyos vèncian lo que és de raó i justícia. No valdran quant lo jutge a so de trompeta cridarà: *venite ad iudicium* (7)».

L'edició crítica d'«urgència» que presentem modifica en algunes lliçons la de l'Apèndix de la *Marca Hispanica*, fins ara la que ha circulat més a l'abast dels estudiosos. De les diferents fonts possibles, ens hem servit de les consignades amb les sigles *D*, *E* i *G* –manuscrits autògrafs dels copistes– i *a* i *b* –impresos. Ens hem basat, doncs, en uns exemplars sempre aliens al monestir i que, per tant, es van escapar de patir la lògica sort de l'original i de tot el cartulari d'aquell arxiu (8).

Només a tall il·lustratiu presentem el gràfic cronològic de les còpies conegudes, que no pretén en cap manera constituir l'*stemma* definitiu:

FONTS HISTÒRIQUES CONEGUDES

a) Fonts manuscrites

- [A] Original perdut, antigament a l'arxiu del monestir de Ripoll.
- [B] Còpia antiga existent en el cartulari petit de Ripoll, avui perdut, que consta col·locada a **G**. Pot tractar-se de la mateixa que s'esmenta a la *Marca hispanica*.
- C** Còpia de Jeroni Pujades (1568-1635) en els *Flosculi*. París, B.N., col·lecció Baluze, vol. 107, f. 181.
- D** Còpia del notari Josep Illa, de 1624. AMFR sig. AK, plets 1700-1710.
- E** Còpia simple apareguda en una Concòrdia entre la comunitat de St. Pere i la del Monestir, datada de 1700. AMFR, sig. AK, plets 1700-1710.
- [F] Còpia publicada pels procuradors del monestir a la Tarraconense, font directa de **b**.
- G** Còpia feta per Roc d'Olzinelles, s. XIX. Vic, Arxiu Episcopal, vol. 2061, plec IV, pp. 87-89.

b) Fonts impreses

- a** PETRUS DE MARCA *Marca Hispanica, Sive limes hispanicus* París, 1688. Apèndix II: núm. 50, cols. 822-823.
- b** Còpia simple obtinguda per Domingo Portusach, prevere, en la causa entre la Comunitat de Sant Pere i el monestir (c. 1718). Editada per SERRA I VILARÓ, Joan: *Baronies de Pinós i Mata-plana*, Barcelona, Biblioteca Balmes, 1950. Vol. III, pp. 257-258.

FONTS UTILITZADES: *D*, *a*, *E*, *b* i *G*. Cal esmentar la darrera publicació de la dotàlia, apareguda a *Catalunya Romànica*, vol X: El Ripollès. pàg. 336, que segueix fidelment **a**, acompanyada d'una traducció al català de Joan-Josep Busqueta i Riu. Una altra versió al català va aparèixer a *Scriptorium*, XXIV, desembre de 1924, obra de Ramon Roqué ⁽⁹⁾.

Per a la presentació del text, he optat per seguir el sistema de R. d'Abadal a *Els diplomes carolingis*; l'aparat, que he procurat que fos exhaustiu va anotat a peu de pàgina ⁽¹⁰⁾.

In nomine domini¹ Dei summi ac² Regis Eterni³, sub⁴ anno incarnationis⁵ Domini nostri⁶ Iesu Christi⁷ DCCCLXXX⁸, indictione⁹ VIII¹⁰, seu sub anno III¹¹ imperii Odoni¹², VII K.¹³ Iulii epacta XXIII¹⁴, era¹⁵ DCCCCXXVIII¹⁶. In diebus predicti¹⁷ et tempore¹⁸ prefato¹⁹ veniens eximus virque²⁰ pacificus almusve pater reverendissimus²¹ summusque sacerdos²² Gotmarus²³ sedis ausonensis (ecclesie²⁴) episcopus²⁵ in comitatu Ausona²⁶ ad consecrandam²⁷ ecclesiam²⁸ Dei que²⁹ sita³⁰ est in valle Riopullo³¹ adque³² in honore Sancti Petri Apostoli³³ dicata, quam³⁴ corde constricto³⁵ et nutu³⁶ divino edificare³⁷ conatus est: videlicet viri illustres³⁸ VVifredus³⁹ gratia⁴⁰ Dei comes necnon et VVidinildes⁴¹ comitissa⁴², in cuius merito⁴³ surrexit limina templi⁴⁴. Adque⁴⁵ tradiderunt eadem⁴⁶ ecclesiam⁴⁷ Pontifici illi ut dedicaret, sicuti et benedixit hac⁴⁸ dedicavit ecclesiam Sancti Petri Apostoli meminiti⁴⁹. Ad ipsius⁵⁰ dedicationem⁵¹ tradimus nos⁵² VVifredus⁵³ comes scilicet⁵⁴ et VVidinildes⁵⁵ comitissa⁵⁶: in iamdicto comitatu⁵⁷, in valle⁵⁸ Riopullo⁵⁹, terras nostras⁶⁰ que⁶¹ sunt in villare⁶²

¹ *falta a a.* - ² *hac E.* - ³ *Æterni Da, Æterni E.* - ⁴ *seu sub aG.* - ⁵ *anni incarnationis E.* - ⁶ *N. b, nostre G.* - ⁷ *I. b, nostre G.* - ⁸ *890 bG.* - ⁹ *indictione D, indictione a.* In dictione *E*, indiscione *b.* - ¹⁰ *octava DabG.* - ¹¹ *tertio D, tercii b, 3 G.* - ¹² *Odonis DE.* - ¹³ *Vii kal. a, 7 kalendas b, 7 kalendas G.* - ¹⁴ *ea pacta. 18 b, epacta 23 G.* - ¹⁵ *æra a.* - ¹⁶ *928 DbG.* - ¹⁷ *prædicti Da.* - ¹⁸ *temporum b.* - ¹⁹ *præfato Da.* - ²⁰ *interque DE, unusque b.* - ²¹ *Rmus. E, reverentissimus G.* - ²² *pater a.* - ²³ *Godmarus Da.* - ²⁴ *ecclæ DE, falta a abG.* - ²⁵ *Epus E.* - ²⁶ *Ausona D, Ausone b.* - ²⁷ *consecrandum a, consecrandum G.* - ²⁸ *ecclesia G.* - ²⁹ *quæ Da.* - ³⁰ *cita E.* - ³¹ *Rivipullo DE, Rivi pulli b.* - ³² *atque Dab, adq E.* - ³³ *Apostoli falta a E.* - ³⁴ *dicata est. Quam E, dicatamque b.* - ³⁵ *constrito DaEb.* - ³⁶ *motu G.* - ³⁷ *ædificare a.* - ³⁸ *vir illustris a, viri Illri E, viri illusters G.* - ³⁹ *Guifredus E.* - ⁴⁰ *gracia Eb.* - ⁴¹ *Vvidinildis a, Gunnillis E, Wimindes b.* - ⁴² *Comitisa E, commitissa b, cometissa G.* - ⁴³ *eius merito D, eiusmeto b, cuius meriti aEG.* - ⁴⁴ *liminata b i no desenvolupa l'abreviatura de templi.* - ⁴⁵ *atque Da, priusque b.* - ⁴⁶ *eandem Dab, eidem E.* - ⁴⁷ *Ecclæ E.* - ⁴⁸ *et Db, ac a.* - ⁴⁹ *memorati aE, meministi b.* - ⁵⁰ *eius E.* - ⁵¹ *dedicacionem E.* - ⁵² *E afegeix predicti.* - ⁵³ *Guifredus E, uuitfredus G.* - ⁵⁴ *commis scilicet G, Conscilice E.* - ⁵⁵ *Vvidinildis a, Guniedelles E, Wimindes b, uuifinildis G.* - ⁵⁶ *Comitisa E, commetissa G.* - ⁵⁷ *comitato aEG.* - ⁵⁸ *vallo b, vallet G.* - ⁵⁹ *Rivipullo DE, Rivipulli b.* - ⁶⁰ *falta a E.* - ⁶¹ *quæ Da, qui E.* - ⁶² *valle E.*

Gordano⁶³ que est vicina⁶⁴ de Teciro⁶⁵ flumen⁶⁶, et de ipso torrente, et de⁶⁷ territorio de⁶⁸ iamdicto villare⁶⁹, et alias terras quas⁷⁰ compravimus⁷¹ de homine nomine⁷² Eldesindo⁷³, que est vicina⁷⁴ de Teciro⁷⁵ flumen⁷⁶. Et tradimus ibi⁷⁷ ego Daquinus⁷⁸ cum⁷⁹ fratres⁸⁰ meos⁸¹ monachos⁸²: libros⁸³ secundum⁸⁴ possibilitatem nostram, scilicet⁸⁵ obtaticum⁸⁶, homeliarum⁸⁷, missalem⁸⁸, ordinum⁸⁹; planetas lineas II⁹⁰ et pallea una⁹¹, et albas duas⁹². Et ego VVifredus nominatus comes trado ibi calicem argenteum cum patena argentea⁹³. Ideo nos iamdicti hec⁹⁴ omnia que⁹⁵ superius dicta⁹⁶, terras⁹⁷ et ea que⁹⁸ dicta sunt, ab amore⁹⁹ Dei in criniculis¹⁰⁰ peccatorum¹⁰¹ nostrorum absolvere dignetur¹⁰², et propter dedicationem Sancti¹⁰³ Petri Apostoli Ecclesie¹⁰⁴ et eius sacrationem¹⁰⁵, sic tradimus hec¹⁰⁶ omnia ad domum¹⁰⁷ iamdicti Sancti¹⁰⁸ Petri¹⁰⁹ et ad¹¹⁰ Daquino¹¹¹ Abbati, sive sacerdotibus et monachis cunctis¹¹² qui ibidem modo Deo¹¹³ deserviunt¹¹⁴, et adhuc¹¹⁵ in futuro tempore¹¹⁶ sunt servituri. Eodem modo ut deinceps¹¹⁷ usque¹¹⁸ in perpetuum quid¹¹⁹ de hec¹²⁰ omnia seu de alia¹²¹ que¹²² ad eadem¹²³ domum Dei predictæ¹²⁴ aliquis homo Deo

⁶³ Gordanus **Db**, Iordano **E**. - ⁶⁴ quæ est vicina **D**, qui est vicinus **a**, qui est vicina **E**, que est vicine **b**. - ⁶⁵ Tirizo **b**. - ⁶⁶ flumine **Da**. - ⁶⁷ *falta a b*. - ⁶⁸ *falta a b*. - ⁶⁹ *falta a b*. - ⁷⁰ quæ **a**, quod **EG**, que **b**. - ⁷¹ Compravimus **Eb**. - ⁷² *falta a D*. - ⁷³ Eldefindo **E**, Eldgildo **b**. - ⁷⁴ quæ est vicina **D**, qui est vicina **aEG**. - ⁷⁵ Terizo **b**. - ⁷⁶ flumine **Da**. - ⁷⁷ **E** *interpolat en aquest punt la frase Dni Calicem argenteum cum patena argentea et*. - ⁷⁸ Dauguinus **Db**. - ⁷⁹ cumque (?) **b**. - ⁸⁰ frs **D**, fris **E**. - ⁸¹ meus **b**. - ⁸² monacos **DE**. - ⁸³ **b**. - ⁸⁴ iuxta **E**. - ⁸⁵ silicet **E**. - ⁸⁶ Eptaticum **a**, hotacium **b**. - ⁸⁷ Homiliarum **D**, Homeliarium **a**, humiliarum **b**, omeliarum **G**. - ⁸⁸ missale **bG**. - ⁸⁹ Ordinem **a**. - ⁹⁰ duas **a**, 2 **bG** Planetas duas lineas **E**. - ⁹¹ IV. **a**. - ⁹² 2 **G**. - ⁹³ **E** *transposa aquesta frase a l'anterior*. - ⁹⁴ hæc **Da**. - ⁹⁵ quæ **Da**, *falta a EG*. - ⁹⁶ Prius Infra **E**. - ⁹⁷ superius inserta **a**, terris **EG**. - ⁹⁸ quæ **Da**. - ⁹⁹ ob amorem **Dab**, ab amore **E**. - ¹⁰⁰ criminibus **Db**, ut nos à vinculis **a**. - ¹⁰¹ peccatorum **E**. - ¹⁰² dignet(ur) **E**. - ¹⁰³ S. **E**, Sti. **b**. - ¹⁰⁴ Ecclesiæ **Da**, Ecclæ **E**, ecclesia **b**. - ¹⁰⁵ consecrationem **D**, sacrationem **E**, consecracionem **b**. - ¹⁰⁶ hæc **Da**. - ¹⁰⁷ Dominum **b**. - ¹⁰⁸ S. **E**, Sti. **b**. - ¹⁰⁹ *falta a b*. - ¹¹⁰ *falta a Db*, à **a**. - ¹¹¹ Dauguino **DE**, Dauguini **b**. - ¹¹² et cunctis **Db**, qui cuntis **E**. - ¹¹³ domino Deo **G**. - ¹¹⁴ serviunt **E**. - ¹¹⁵ aduc **D**, aduch **b**. - ¹¹⁶ temporum **Db**. - ¹¹⁷ deinceps **DaEb**. - ¹¹⁸ et deinceps ut **b**. - ¹¹⁹ quod **E**, ...d **G**. - ¹²⁰ hæc **Da**. - ¹²¹ alio **b**. - ¹²² q **D**, quæ **a**, q **E**, quod **b**. - ¹²³ eandem **Dab**. - ¹²⁴ prædictæ **D**, prædictam **a**.

inspirante dare vel tradere voluerit et tradiderit, omnes sacerdotes presentes¹²⁵ et futuri ad partibus¹²⁶ domum¹²⁷ Sancti¹²⁸ Petri Apostoli ipso patrocinate recipiant, teneant, possideant¹²⁹ adque¹³⁰ per ipsius nomen defendant¹³¹, usuandi¹³², laborandique¹³³ et offerendi fructum¹³⁴ potestatem¹³⁵ teneant¹³⁶ offerri¹³⁷, vel ab olim minime¹³⁸. Quod si nos iamdicti donatores vel¹³⁹ quislibet¹⁴⁰ homo ex adverso irruens persona vel irruere tentaverit¹⁴¹, qui contra hanc dotem Beati¹⁴² Petri Apostoli facta et ad nos tradita¹⁴³ temptare¹⁴⁴ ad inquietandum ausus fuerit: primum ab¹⁴⁵ agmina¹⁴⁶ Sanctorum¹⁴⁷ et¹⁴⁸ divino consortio¹⁴⁹ in ultimum diem letitiæ¹⁵⁰ et amaritudinis¹⁵¹ extraneus¹⁵² reperiat¹⁵³, seu accidat¹⁵⁴ ei maledictio¹⁵⁵ et descendat¹⁵⁶ sicut descendit¹⁵⁷ super¹⁵⁸ Datan et Abiron¹⁵⁹, quos¹⁶⁰ vivos eos¹⁶¹ terra absorbit¹⁶². Ita fiat, Amen. Et qui temptare¹⁶³ vel inquietare ausus fuerit vindicare non valeat, sed¹⁶⁴ plenissimam¹⁶⁵ ubique¹⁶⁶ in omnibus obtineat firmitatem, et temptator¹⁶⁷ vel inquietator hec¹⁶⁸ omnia in duplo corporaliter¹⁶⁹ ad eandem¹⁷⁰ domum sine mora¹⁷¹ restitui faciat¹⁷². Et¹⁷³ ego Gotmarus¹⁷⁴ episcopus¹⁷⁵ concedo ibi decimas et primitias¹⁷⁶ de villas¹⁷⁷ his nominibus¹⁷⁸: Pallieres¹⁷⁹, Campo de Avandoli¹⁸⁰, Vitabo-

¹²⁵ præsentes **Da.**- ¹²⁶ ad præsentibus **D**, ad Pastibus **E**, ad presentibus **b**, *falta a G.*- ¹²⁷ Dommum **E.**- ¹²⁸ Sti **Eb.**- ¹²⁹ et possideant **E**, poscideant **b.**- ¹³⁰ atque **Dab**, adq **E**, et **G.**- ¹³¹ defendant **DE**, defendunt **b.**- ¹³² usandi **b.**- ¹³³ laborandiq **E.**- ¹³⁴ *falta a a.*- ¹³⁵ portante **Db**, potestate **G.**- ¹³⁶ *falta a Db.*- ¹³⁷ offerre **aE**, offeri **b.**- ¹³⁸ **a** *apunta marginalment*: In alio exemplari, vel ab omni numine, vel ob olim nomine **b.**- ¹³⁹ **E** *afegeix* si.- ¹⁴⁰ quilibet **Db.**- ¹⁴¹ tentaerit **b**, temtaverit **G.**- ¹⁴² **B. a.**- ¹⁴³ tradere **Dab.**- ¹⁴⁴ temtare **D**, tentare **a**, tempore **b.**- ¹⁴⁵ *falta a b.*- ¹⁴⁶ agmine **a**, acmina **b.**- ¹⁴⁷ **SS**num, **b.**- ¹⁴⁸ **E** *afegeix* a.- ¹⁴⁹ conçorsio **b.**- ¹⁵⁰ lætitix **Da**, letitiæ **E**, leticie **b.**- ¹⁵¹ amaritudinibus **D.**- ¹⁵² estraneus **b.**- ¹⁵³ rapiatur **D**, recipiantur **b.**- ¹⁵⁴ occidat **b.**- ¹⁵⁵ maledictio **b.**- ¹⁵⁶ descendat **E**, decendat **b.**- ¹⁵⁷ dessendit **E**, decendit **b.**- ¹⁵⁸ superi **E.**- ¹⁵⁹ biron **E.**- ¹⁶⁰ **Db** *transposen aci eos.*- ¹⁶¹ *falta a aG, Db el traslladen (vegeu nota anterior).*- ¹⁶² absorbeat **D.**- ¹⁶³ tentare **ab.**- ¹⁶⁴ **S. E.**- ¹⁶⁵ Pessima **E**, planissimam **b.**- ¹⁶⁶ utique **a**, vbiq **E.**- ¹⁶⁷ tentator **ab.**- ¹⁶⁸ hæc **Da**, heç **E.**- ¹⁶⁹ **E** *afegeix* et.- ¹⁷⁰ eandem **D.**- ¹⁷¹ more **Eb.**- ¹⁷² facit **b.**- ¹⁷³ *falta a b.*- ¹⁷⁴ [2]dmarus **D**, Godmarus **a**, guhtmarus **G.**- ¹⁷⁵ Epus **E.**- ¹⁷⁶ primi[2]as **D**, primicias **Eb.**- ¹⁷⁷ villa **Dab.**- ¹⁷⁸ iis nominibus **a**, *falta a Db que llegeixen el demostratiu aglutinat al topònim*: Hispaçlieres / Hispaellieres.- ¹⁷⁹ Hispaçlieres **D**, Paillieres **a**, Palliers **E**, Hispaellieres **b.**- ¹⁸⁰ campo de Airandali **a**, Camp de vandoli **E**, Decampdevandoli **b**, campo de avandali **G.**

na¹⁸¹, Saltorre¹⁸², Animancias¹⁸³; villare¹⁸⁴ Balbos, villare¹⁸⁵ Landberti¹⁸⁶, villare Fafilani¹⁸⁷, villare Massoni¹⁸⁸, villare Danieli¹⁸⁹; et ipsas Molas, et Tendas¹⁹⁰, et¹⁹¹ Isolas¹⁹², et Pojomalo¹⁹³, et Riopullo¹⁹⁴, et Ordina¹⁹⁵. De istos villares¹⁹⁶ prenominatos¹⁹⁷ concedo ibi decimas¹⁹⁸ et primitias¹⁹⁹ sicut auctoritas²⁰⁰ iubet²⁰¹.

Facta dote Beati Petri Apostoli sub priscum²⁰² datarum²⁰³, id est²⁰⁴ VII kls.²⁰⁵ iulii²⁰⁶ anno Incarnationis prefate²⁰⁷ DCCCLXXX²⁰⁸, seu sub era²⁰⁹ DCCCCXXVIII²¹⁰, seu sub anno III²¹¹ Odonis²¹² imperatoris²¹³.

UUifredus²¹⁴ sss. Sig+ UUidinildis²¹⁵, qui hanc dotem fecimus²¹⁶.

Godemarus episcopus²¹⁷ +, Dulcidius pbr +, Ieiraris pbr²¹⁸ +, Addaulfus²¹⁹ presbr +, Fortes sss, Adalelmus²²⁰ +, Arabertus²²¹ sss, Addila²²² presb +, Roboandus archipresbiter²²³ +, Fortunius presbyter +, Eldesindus +²²⁴.

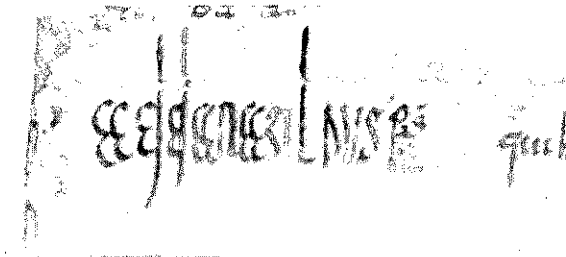
Addanagildus²²⁵ presbyter hanc dotem Beati Petri Apostoli²²⁶ scripsit et sss²²⁷ sub die et anno quo supra.

¹⁸¹ Vi[2]bona **D**, Vidabona **E**.- ¹⁸² saltore **DEb**.- ¹⁸³ Armancias **DE**, Sti. Martini Armancias **b**, animantias **G**.- ¹⁸⁴ vilare **Eb**.- ¹⁸⁵ vilare **Eb**.- ¹⁸⁶ Lamberti **D**, lamb(er)ci **E**, Languarti **b**.- ¹⁸⁷ villare Fasulani **Da**, vilare fafilani **E**, Vilanifasulani **b**.- ¹⁸⁸ Mazoni **aG**, Masoni **b**.- ¹⁸⁹ Dameli **a**, darneli **E**, Vilani Danielis **b**; *falta a G*.- ¹⁹⁰ Tedas **DE**, terras **b**.- ¹⁹¹ *falta a b*.- ¹⁹² Insolas **a**.- ¹⁹³ Pargomalo **E**, Puiomalo **b**.- ¹⁹⁴ Rivipullo **DEb**.- ¹⁹⁵ Vrdina **a**.- ¹⁹⁶ villarios **b**.- ¹⁹⁷ prænominatos **Da**.- ¹⁹⁸ decimis **b**.- ¹⁹⁹ primicias **E**, promissis **b**.- ²⁰⁰ *authoritas b*.- ²⁰¹ *vi iubet E*.- ²⁰² piscum **Db**.- ²⁰³ ditarum **E**.- ²⁰⁴ *idem Db*.- ²⁰⁵ VII. Kal. **a**, VII K **E**, 7 kalendas **b**, 7 kal **G**.- ²⁰⁶ iuli **E**.- ²⁰⁷ *præfate Da*.- ²⁰⁸ 890 **Db**.- ²⁰⁹ *æra a*.- ²¹⁰ seu sub era 928 **DG**, *falta tota la frase a b*.- ²¹¹ 3 **D**, tertio **a**.- ²¹² Adonis **aE**.- ²¹³ *Aquesta darrera frase es troba capgirada a b i G*; seu sub imperio [Odonis] imperatoris, vel anno tertio.- ²¹⁴ Guifredus **E**.- ²¹⁵ Widinildes **Da**, Wicimindes **b**.- ²¹⁶ *facimus b*.- ²¹⁷ Gotmarus **D** *les signatures següents només es troben a D i G*.- ²¹⁸ **D llegeix HIRIKIF PBR. G dubia de la transcripció i anota que només entén el final: ...alus**.- ²¹⁹ **D llegeix només el final: ...ubsus**.- ²²⁰ **D llegeix Ecdultm(us)**.- ²²¹ **CCrcrshezzs D**.- ²²² **CCczgila D**.- ²²³ Robandus p ut eixs Pbr. **D**.- ²²⁴ Eldescindus **D**.- ²²⁵ Eddunaldus **a**. (Uddunuldus) **G D omet la subscripció final, que també apareix a a**.- ²²⁶ *falta a G*.- ²²⁷ *falta a a*.

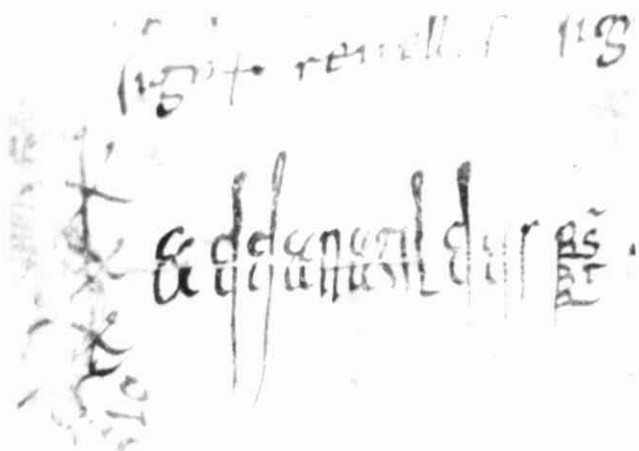
APÈNDIX: ELS DOCUMENTS D'ADDANAGILDUS.

El text que hem recompost a partir dels testimonis –i que, en línies generals, no contradiu la versió de la *Marca Hispanica*– té uns paral·lels molt propers en uns altres instruments de tenor semblant, tots de la restablerta diòcesi vigatana. Valls i Taberner en el seu conegut estudi sobre els documents de Guifré I ja assenyala en part aquest parentiu ⁽¹¹⁾. En concret, es tracta de les cartes de dotació de les esglésies de Sant Joan (887) i Santa Maria (888) a la vall de Ripoll, de Sant Andreu del Castell de Tona (889) i de Sant Martí de Congost (Aiguafreda, 899). Les fórmules dels protocols i escatocols respectius són gairebé idèntiques en els tres primers documents i en el de Sant Pere que publiquem, mentre que l'últim manté només una semblança de forma i disposició generals ⁽¹²⁾.

Però la connexió que estableix Valls entre aquests documents es reforça amb la identificació de l'escrivà que n'és l'autor material: Addanagildus ⁽¹³⁾. Edduncaldus –llicó que apareix a la *Marca Hispanica* en la carta de dotació de Sant Pere– o Uddunuuldus –que, seguint Olzinelles, era la lectura del cartulari petit de Ripoll– són efectivament desviacions de transcripció de la grafia artificiosa, de mòdul considerable però minúscula i amb trets visigòtics amb què solia subscriure els documents. A l'Arxiu Episcopal de Vic es conserven nombroses escriptures de la mà d'Addanagildus relacionades amb afers del bisbat, a més d'algunes de caire particular, que comprenen des de l'any 886-887 fins al 925 ⁽¹⁴⁾. N'he seleccionat 3 signatures per poder il·lustrar l'origen de la confusió i la fidelitat al model, que manté quaranta anys (observeu les dificultats del traç al núm. 3, segurament per raó de l'avançada edat):

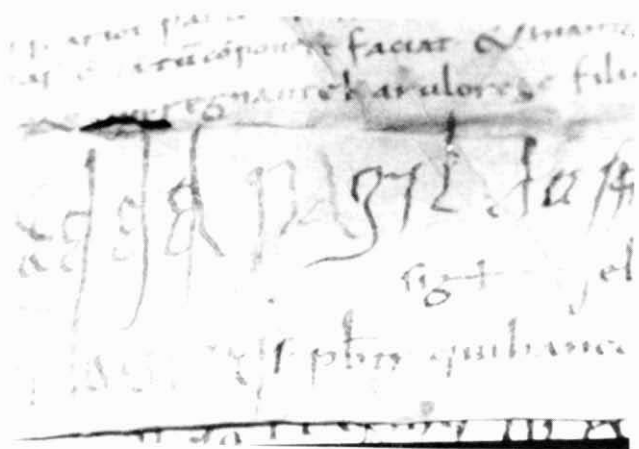

1) Doc 10: 27 gener 889

Handwritten text fragment, likely a medieval document. The visible text includes a large initial 'E' followed by 'defensor' and 'dus'. Above this, there is a line of text that appears to be '1137' followed by some illegible characters. The script is a medieval Gothic hand.

2) Doc 16: 16 agost 891

Handwritten text fragment, likely a medieval document. The visible text includes a large initial 'E' followed by 'defensor' and 'dus'. Above this, there is a line of text that appears to be '1137' followed by some illegible characters. The script is a medieval Gothic hand.

3) Doc 114: 15 abril 925

Com es pot veure, la “a” oberta: amb les dues corbes verticals ondulades és causa de confusió amb la “E”, d’una banda; i amb la “u” d’una altra, tot i que el traç final d’aquesta es perllonga sota la línia d’escriptura (compareu la terminació –ldus a (1) i (2)). Per un altre costat el grup “gi”, amb una “g” alçada pràcticament sense ull, oberta a l’esquerra seguint els models francesos (semiuncial) i lligada a la “i” per un traç superior, conformen un signe que té semblances amb algunes “A” d’època posterior.

Curiosament, l’exemple que aporta Valls per resoldre la signatura, la dotalia de Sant Martí de Congost, és l’únic cas que coneguem de moment en què Addanagildus subscriu utilitzant majúscules –potser per concordança estètica amb la resta de la frase, que també hi és escrita. De fet Addanagildus es preocupa pels efectes estètics i retòrics dels seus documents: protocols i escatocols extensos, però sense introducció justificativa; diversitat de sistemes de datació ⁽¹⁵⁾, i aparició de formes i fórmules molt característiques: intitulació de *virii industri* o *illustri* als dotadors de les esglésies ⁽¹⁶⁾; utilització de sinònims no gaire usuals, de regust cultista: *vinculis*⇒*crinicultis*, *prenominati memorati*⇒*meminiti*, *dicunt*, *vocant*⇒*nuncupant*, etc.

No deixa de ser curiosa la referència admonitòria: *accidat ei maledictio et descendat sicut descendit super Datan et Abiron, quos vivos (eos) terra absorbit*.

La clàusula, inspirada en Núm. 16, 31-33, la trobem repetida a les quatre primeres dotalies escrites per Addanagildus, mentre que és absent a la de Sant Martí de Congost i als tractes de compra venda. Tot i que no tenim constància de “models” de carta de dotació –el més antic que conservem, en el miscel·lani del fons ripollenc ACA núm. 74, es basa precisament en els textos d’Addanagildus– no deixa de sobtar aquesta formulació solemníssima, que trobem també en algunes cartes del bisbat d’Urgell però de data posterior ⁽¹⁷⁾.

En aquesta mateixa línia retòrica i il·lustrada cal situar també l’aparició esporàdica de lletres gregues en aquests pergamins. Al dors d’una venda feta al bisbe Gotmar pels esposos Gairardus i Sigerarda, el dia 16 d’agost de l’any 891, hi apareix l’autògraf:

Λ Δ Δ Λ Γ Λ Γ Υ Λ Δ Ο Σ Ρ Ρ Η Ε Θ Υ Θ Η Ρ

que, junt a les lletres que apareixen en la carta de Sant Martí de Congost, ens fa veure que el nostre escrivà devia ser un dels pocs notaris hispànics que tenien notícia del grec en aquella època ⁽¹⁸⁾.

Totes aquestes característiques ens fa posar en quarantena l'afirmació de Valls que «sabem que fou també el prevere Addanagildus un dels escrivans comtals». Més aviat, amb les dades que tenim de moment, sembla que aquest escrivà singular cal relacionar-lo amb el territori d'Osona i, en especial, amb el servei del bisbat.

NOTES AL PRÒLEG

- (1) De fet no tots els enfrontaments varen ser netament diplomàtics en el sentit etimològic de la paraula, sinó que abunden els casos en què va intervenir la força física. El gros del tema sembla totalment negligit en la historiografia ripollenca. Malgrat que fins avui dia la història de Ripoll gira en gran part a l'entorn del citat monestir, sobta constatar la falta d'estudis sobre el règim eclesiàstic, econòmic i fins judicial que va establir-se en aquestes terres.
- (2) AMFR, sig. AK, Plets 1700-1710.
- (3) PETRUS DE MARCA: *Marca hispanica sive limes hispanicus*. Paris, 1688. col 822.
- (4) Vic, Arxiu Episc., vol 2061, plec IV, p. 89.
- (5) Vic, Arxiu Episc., vol 2061, plec IV, p. 89.
- (6) L'autoria del text de l'arxiu de Bagà es pot deduir del que apareix en el *Llibre de Secretariat* de la Comunitat de Sant Pere, volum I, fol. 155v (AMFR, sig. HI): "També lo die de la edificació de la Iglésia de St. Pere assistiren personalment dit compta Guifredo y la Sra. comptesa sa consorte en dita solemnitat de consagració y la consegrà lo Sr. Bisbe de Osona, vuy Vich, anomenat Godmaro, fou als 26 de Juny del Any de Jesuchrist Nostre Sr. de 890 com apar en lo acte autèntich treguì

Jo, Domingo Portusach, pre(vere), del Procés en Terragona a folio 118 [llegiu 181] de la consecració de la Iglésia de St. Pere.”

- (7). Publicada per SERRA I VILARÓ, Joan: *Baronies de Pinós i Mataplana*, Barcelona, Biblioteca Balmes, vol. I, p. 258.
- (8). Qualificar de “lògica” la dissort de l'arxiu ripollenc no sembla exagerat, atenant a les anteriors declaracions de D. Portusach; el que és meravella és que aquest arxiu tardés tant a cremar.
- (9) *Catalunya Romànica*, vol. X. Barcelona, 1987. *Scriptòrium*, Ripoll, any II, núm. XXIV. Desembre 1924, pàgs. 4 i 5.
- (10) Vegeu ABADAL I DE VINYALS, Ramon d': *Catalunya Carolíngia*. vol. II *Els diplomes carolíngis a Catalunya*. Primera part. Barcelona, IEC, 1926-1950.

NOTES A L'APÈNDIX:

- (11) VALLS I TABERNER, Ferran: «Estudi sobre els documents del Comte Guifré I de Barcelona», dins *Estudis Universitaris Catalans*, vol. XXI - «Homenatge a A. Rubió i Lluch», vol. I. Barcelona, 1936. Pàgs. 11-31. No esmenta la dotalia del castell de Tona, (que no devia conèixer: a més, no es tracta d'una fundació comtal).
- (12) Els documents esmentats són a l'abast en els següents llocs de referència:
 - a) Carta de dotació de Sant Joan de les Abadesses. Original perdut de 24 de juny de 887. Còpies dels segles X i XI: ACA, Guifré, I, 4 i post 4. Publicades a UDINA MARTORELL, Federico: *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X*. Barcelona, CSIC, 1941. Doc. 4, pp. 103-107.
 - b) Carta de dotació de Santa Maria de Ripoll. 20 d'abril de 888. Original perdut. Transcripció a la *Marca Hispanica*, apèndix XLV, cols. 817-818.
 - c) Carta de dotació de l'església de Sant Andreu del Castell de Tona. Original del 13 de gener de 889. Biblioteca de Catalunya (perg. 9135, 2-VIII-2). Publicada a *Catalunya Romànica*, III, pp. 639 i ss. (rep. fotogràfica).
 - d) Carta de dotació de l'església de Sant Martí de Congost (Aiguafreda), de 5 d'agost de 898. Original a l'ACA, Guifré, I, 8. Publicada a UDINA: *Archivo*, 10, pp. 119-121. Rep. fotogràfica a la làmina IV.
- (13) VALLS. *op. cit.*, pàg. 20, nota 1.
- (14) Els documents en què actua de notari es guarden al Calaix 6, núm. 2072 i cal. 9, episcopologi I, núms. 14, 16, 18, 19 i 21 i publicats en el *Diplomatari* (núms. 8,

- 22, 11, 10, 16 i 31, respectivament). Les escriptures privades en què intervé són les del cal. 9, episc. 22 i 24, i cal. 6, núm. 1255 (*Diplom.* núms. 41, 53 i 114).
- (15) Per a les datacions dels documents, vegeu: VALLS, *loc. cit.* i UDINA, *Archivo*, pp. 44-80.
- (16) No es tracta, com pensava Valls, d'un epítet propi del comte Guifré I. A la carta del castell de Tona els preveres Albarus i Recharedus i «*Centurius et Bera et Ella et Gallenius sive et omnes homines homines commanentes in prefato castro*» també s'anomenen «*virii inlustri*».
- (17) Vegeu BARAUT, Cebrià: «Les actes de consagracions d'esglésies del bisbat d'Urgell (segles IX-XII)», dins *Urgellia*, I, 1978. Pàgs. 11-181, especialment p. 26, i *Urgellia*, II, 1979, doc. 89, 94, etc. (anys 927 i següents, sovint en còpies del segle XIII).
- (18) Un altre document interessant –i de consulta obligada per a llegir les capricioses grafies gregues medievals– és el del glossari hebreu-grec-llatí de Ripoll (A.C.A. Ripoll, 74, fol. 56). Encara que es tracta de textos breus i limitats a uns termes especialitzats, bàsicament, n'hi ha prou per veure les semblances i diferències mútues en el traçat de les lletres. Les divergències principals entre Addanagildus i l'escrivà anònim del còdex 74 són: l'alfa, (que en el ms. ripollenc s'escriu com una "a" tancada, per diferenciar-la de la lambda), l'eta, la pi i l'ípsilon, que Addanagildus escriu sense punt diacrític.